

בבלי סנהדרין דף פז

יוצא מוויקיטקסט ב־16 באוקטובר 2024

הבהרה:

דף זה הוא במרחב
הביאור של
ויקיטקסט, ומכיל
גם פרשנות
וביאורים של
משתמשים בני
ימינו, שאינם
מייצגים בהכרח את
הפרשנות
המסורתית.

זרעים: ברכות

מועד: שבת עירובין פסחים

יומא סוכה ביצה ראש השנה

תענית מגילה מועד קטן חגיגה

נשים: יבמות כתובות נדרים נזיר

סוטה גיטין קידושין

נזיקין: בבא קמא בבא מציעא

בבא בתרא סנהדרין מכות

שבועות ע"ז הוריות

קדשים: זבחים מנחות חולין

בכורות ערכין תמורה כריתות

מעילה תמיד

טהרות: נידה

מסכת סנהדרין: ב ג ד ה ו ז ח ט י יא יב יג יד טו טז יז יח יט
כ כא כב כג כד כה כו כז כח כט ל לא לב לג לד לה לו לז לח
לט מ מא מב מג מד מה מו מז מח מט נ נא נב נג נד נה נו נז
נח נט ס סא סב סג סד סה סו סז סח סט ע עא עב עג עד
עה עז עז עח עט פ פא פב פג פד פה פו פז פח פט צ צא
צב צג צד צה צו צז צח צט ק קא קב קג קד קה קו קז קח
קט קי קיא קיב קיג | הדף במהדורה הרגילה

אודות הגמרא המבוארת

באדיבות "גמרא נוחה"
על שם נפתלי **זחנה** הולנדר
בעריכת הרב ישעיהו הכהן הולנדר

- בהערות שוליים מובאים דברי רש"י, הפניות למקורות, השלמת פסוקים והסברים מורחבים
- **מילון** עם קו מתחתו – פירוש שצץ **מילון** (נחום א יא) כאשר סמן העכבר מעל המילה **שניעיה** (ספרי) - צצים כאשר סמן העכבר מעל המלה "דק"ס", שהיא ראשי תיבות של "דקדוקי סופרים". השינויים מבוססים על מיזם "הכי גרסינן" באתר פרידברג, ו"מאגרים" של האקדמיה.
- **מילון ארמי-עברי** בוויקימילון

[כי יפלא -] במופל
שבבית דין [1] הכתוב
מדבר;

'ממך' - זה יועץ [2], וכן
הוא אומר [3] (**נחום א יא**)
ממך יצא חושב על ד'
יועץ בליעל;

'דבר' - זו הלכה [4];

'למשפט' - זה הדין [5];

'בין דם לדם' - בין דם נדה דם לידה דם זיבה
[6];

'בין דין לדין' - בין דיני נפשות דיני ממונות דיני
מכות;

'בין נגע לנגע' - בין נגעי אדם נגעי בתים נגעי
בגדים [7];

'דברי' - אלו החרמים והערכין וההקדשות [8];

'ריבות' - זו השקאת סוטה [9] ועריפת עגלה
[10], וטהרת מצורע [11];

'בשעריך' - זו לקט שכחה ופאה [12];

'וקמת' - מבית דין [13];

'ועלית' - מלמד שבית המקדש גבוה מא"י [14],
וא"י גבוה מכל הארצות [15];

'אל המקום' - מלמד שהמקום גורם.

בשלמא בית המקדש גבוה מא"י, דכתיב
'ועלית', אלא א"י גבוה מכל הארצות מנא ליה?

דכתיב ([ירמיהו כג ז](#)) לכן הנה ימים באים נאם
ה' ולא יאמרו עוד חי ה' אשר העלה את בני
ישראל מארץ מצרים [פסוק ח] כי אם חי ה'
אשר העלה ואשר הביא את זרע בית ישראל
מארץ צפונה ומכל הארצות אשר הדחתים
שם וישבו על אדמתם [\[16\]](#).

תנו רבנן: זקן ממרא אינו חייב אלא על דבר
שזדונו כרת ושגגתו חטאת - דברי רבי מאיר;
רבי יהודה אומר: על דבר שעיקרו מדברי תורה
ופירושו מדברי סופרים; רבי שמעון אומר:
אפילו דקדוק אחד מדקדוקי סופרים.

מאי טעמא דרבי מאיר? גמר 'דבר' 'דבר': כתיב
הכא ([דברים יז ח](#)) כי יפלא ממך דבר למשפט
[בין דם לדם בין דין לדין ובין נגע לנגע דברי
ריבת בשעריך וקמת ועלית אל המקום אשר
יבחר ה' אלקיך בו], וכתיב התם ([ויקרא ד יג](#))
[ואם כל עדת ישראל ישגו] ונעלם דבר מעיני
הקהל [ועשו אחת מכל מצות ה' אשר לא
תעשינה ואשמו]; מה להלן דבר שחייב על

זדונו כרת ועל שגגתו חטאת [17] - אף כאן דבר שחייב על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת;

ורבי יהודה - (דברים יז יא) על פי התורה אשר יורוך [ועל המשפט אשר יאמרו לך תעשה לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל] - עד דאיכא 'תורה' ו'יורוך';

ורבי שמעון - (דברים יז י) [ועשית על פי הדבר] אשר יגידו לך מן המקום ההוא [אשר יבחר ה' ושמרת לעשות ככל אשר יורוך] - אפילו כל דהו.

אמר ליה רב הונא בר חיננא לרבא: תרגמא לי להא מתניתא אליבא דרבי מאיר [18]?

אמר ליה רבא לרב פפא: פוק תרגמא ליה:

'כי יפלא - במופלא שבב"ד הכתוב מדבר;

'ממך - זה יועץ שיודע לעבר שנים ולקבוע חדשים', כדתנן 'הן [19] העידו [20] שמעברים

את השנה כל אדר [21], שהיו אומרים עד
הפורים' [22] דאי להאי גיסא קא שרי חמץ
בפסח [23], ואי להאי גיסא [24] קא שרי חמץ
בפסח [25]!

'דבר - זה הלכה': זו הלכות אחד עשר [26],
דאיתמר: עשירי: רבי יוחנן אמר: עשירי
כתשיעי, ורבי שמעון בן לקיש אמר: עשירי
כאחד עשר: רבי יוחנן אמר 'עשירי כתשיעי':
מה תשיעי בעי שימור - אף עשירי בעי שימור
[27]; ריש לקיש אמר 'עשירי כאחד עשר': מה
אחד עשר לא בעי שימור [28] - אף עשירי לא
בעי שימור [29];

'משפט - זה הדין' -

עמוד ב

דין בתו מאנוסתו, דאמר רבא: אמר לי רב
יצחק בר אבודימי: אתיא 'הנה' 'הנה' אתיא

'זימה' זימה' [30];

'בין דם לדם - בין דם נדה דם לידה דם זיבה':

דם נדה - בפלוגתא עקביא בן מהללאל ורבנן,
דתנן [עדויות פ"ה מ"ו]: דם הירוק: עקביא בן
מהללאל מטמא [31] וחכמים מטהרין [32];

דם לידה - בפלוגתא דרב ולוי, דאתמר: רב
אמר: מעין אחד הוא [33]: התורה טימאתו [34]
והתורה טיהרתו [35]; ולוי אמר: שני מעיינות
הן: נסתם הטמא [36] [37] נפתח הטהור,
[38] נסתם הטהור [39] - נפתח הטמא [40];

דם זיבה - בפלוגתא דרבי אליעזר ורבי יהושע,
דתנן [נדה פ"ד מ"ד] [41] [42] קישתה שלשה
ימים בתוך אחד עשר יום [43]: אם שפתה
מעט לעת [44] וילדה [45] - [46] הרי זו 'יולדת
בזוב' [47], דברי רבי אליעזר; ורבי יהושע אומר:

לילה ויום, כלילי שבת ויומו [48]; ששפתה מן
הצער ולא מן הדם [49];

'בין דין לדין: בין דיני ממונות, דיני נפשות, דיני
מכות':

דיני ממונות - בפלוגתא דשמואל ורבי אבהו,
דאמר שמואל: שנים שדנו דיניהם דין אלא
שנקראין בית דין חצוף; ורבי אבהו אמר: לדברי
הכל אין דיניהן דין [50];

דיני נפשות - בפלוגתא דרבי ורבנן, דתניא
[מכילתא פרשת משפטים מסכת דנזיקין
פרשה ח]: [51] רבי אומר (שמות כא כג) [ואם
אסון יהיה] ונתת נפש תחת נפש – ממון; אתה
אומר ממון - או אינו אלא נפש ממש? - נאמר
נתינה למעלה [52] ונאמר נתינה למטה: מה
להלן ממון - אף כאן ממון [53];

דיני מכות - בפלוגתא דרבי ישמעאל ורבנן,
דתנן [סנהדרין פ"א מ"ב]: 'מכות בשלשה;

משום רבי ישמעאל אמרו בעשרים ושלשה'
[54];

'בין נגע לנגע: בין נגעי אדם נגעי בתים, נגעי
בגדים':

נגעי אדם - בפלוגתא דרבי יהושע ורבנן, דתנן
[נגעים פ"ד מ"יא] 'אם בהרת קדם לשער הלבן
- טמא; אם שער לבן קדם לבהרת - טהור;
ספק [55] - טמא; רבי יהושע אומר: כהה' -
מאי 'כהה'? אמר רבא [או רב יהודה או רבה -
גליון הש"ס]: כהה - טהור [56];

נגעי בתים - בפלוגתא דרבי אלעזר ברבי שמעון
ורבנן, דתנן [נגעים פ"יב מ"ג] 'רבי אליעזר
ברבי שמעון אומר: לעולם אין הבית טמא עד
שיראה כשני גריסין על שתי אבנים בשתי
כתלים בקרן זוית, ארכו כשני גריסין ורחבו
כגריס [57]; מאי טעמא דרבי אלעזר בן רבי
שמעון [58] ? -

כתיב 'קיר', וכתיב 'קיר[ו]ת' [59] - איזהו קיר
שהוא כקירות? - הוי אומר זה קרן זוית [60];

נגעי בגדים - בפלוגתא דרבי יונתן [נתן] בן
אבטולמוס ורבנן, דתניא: רבי יונתן [נתן] בן
אבטולמוס אומר: מנין

הערות

1. ↑ במומחה לבית דין, למעוטי תלמיד
2. ↑ שנחלק בעיבור השנה, הקרוי 'סוד ועצה',
כדמפרש לקמן
3. ↑ דגבי יועץ כתוב 'ממך'
4. ↑ הלכה למשה מסיני, שאף עליה הוא נהרג
5. ↑ אם נחלק בדבר הלמד בדין גזירה שוה -
גם הוא נהרג, דאילו דין ממש - כתיב להדיא
'בין דין לדין'
6. ↑ שנחלקו בדם נדה או בדם לידה או בדם
זיבה
7. ↑ שנחלקו בנגעי אדם או בנגעי בגדים
8. ↑ הוה ליה למכתב 'דבר ריב' וכתיב 'דברי
ריבות' לרבות חרמין וערכין והקדשות שהן
באין וחלים על ידי דיבור הפה
9. ↑ שהיא על ידי ריב שבינה ובין בעלה
10. ↑ שהחלל נהרג על ידי מריבה

11. ↑ שאף נגעים - על ידי ריב של לשון הרע
הם באים
12. ↑ שהן לעניים שכתוב בהן 'ואכלו בשערך'
13. ↑ מדכתיב 'וקמת' - מכלל דביושבין עסקינן,
והיינו בית דין שיושבין במקום הקבוע להם
עד עת האוכל, ושם באין כל הצריכין לדין
ולהוראה בכל עיר ועיר; ואזהר רחמנא לבית
דין של אותה העיר שהמחלוקת ביניהם
לילך ולישאל
14. ↑ 'וקמת ועלית אל המקום' שמע מינה אין
לך עיר בא"י שאין ירושלים גבוה ממנה
15. ↑ תנא דברייתא קא מסיק למלתיה, ולאן
מהאי קרא יליף; ולקמן מפרש מנלן
16. ↑ שמע מינה דאדמתם גבוה מכל הארצות
דכתיב 'העלה'
17. ↑ כדילפינן בהוריות
18. ↑ תרגמא לי להאי מתניתא דלעיל דקתני
דמיקטיל אַפּל הני דחשיב בה הלכה
[בדרשה על המלה 'דבר'] וגזירה שוה
[בדרשה על המלה 'למשפט'], וערכים,
והקדשות וכולהו הנך דתנא בה דתיתוקם
כרבי מאיר, דאמר 'אין חייב אלא על דבר
שזדונו כרת וכו'
19. ↑ רבי יהושע ורבי פפיס, במסכת עדיות
20. ↑ כלומר: אי אפלוגתא דהנך תנאי - פליגי
זקן ממרא ורבנן
21. ↑ ואף על פי שלא נמלכו לעבר קודם
הפורים, וקראו את המגילה באדר הראשון,

ואחר כך ראו שהשנה צריכה להתעבר
ועברוה

22. [↑](#) לפיכך הוצרכו להעיד כן: שהיו שאר
חכמים אומרים 'עד הפורים מעברין ושוב
אין מעברין'; וטעמא מפרש במסכת ראש
השנה דמן הפורים התחילו לדרוש בהלכות
הפסח, דתניא: 'שואלים בהלכות הפסח
קודם לפסח שלשים יום'; וכי מרחק להו -
לא צייתי לשלוחי בית דין, שכבר שמעו מן
הדרשנים לעשות הפסח בסוף שלשים ואתי
לזלולי בחמץ

23. [↑](#) אם אמרו בית דין שבלשכת הגזית
שמעברים אחר הפורים – מעוברת, כרבי
יהושע ורבי פפיס, והוא אמר אינה מעוברת
- קא שרי חמץ בפסח

24. [↑](#) ואי איפכא נמי

25. [↑](#) דזדונו כרת

26. [↑](#) יום אחרון של י"א שבין נדה לנדה; קיימא
לן: י"א יום שבין נדה לנדה - הלכה למשה
מסיני: משעברו שבע ימי הנדה - אינה
חוזרת להיות נדה עד שיעברו י"א יום: דכל
דמים שרואה בהם - דם זיבה הם; ואם
ראתה בהם יום או יומים רצופים - שומרת
יום שלישי, ואם פסקה ולא ראתה בו -
טובלת בו ביום וטהורה; ואם ראתה שלשה
ימים רצופים - הויא זיבה לקרבן ולטבילת
מים חיים; ואפליגו רבי יוחנן ורבי שמעון בן
לקיש בהלכות יום האחרון; רבי יוחנן אמר:
הלכה אחת נאמרה בו; ריש לקיש אמר:

שתי הלכות נאמרו בו ליחלק משלפניו; והך פלוגתא בשילהי מסכת נדה, ואתמר בתרת לישני, וחד מנייהו נקט הכא

27. 1 מה הרואה בתשיעי צריכה להיות שומרת עשירי, שהרי ראויה בצירוף שלשה לזיבה, ושמא תראה בעשירי - הרי שנים, ותחזור ותראה באחד עשר - הרי שלשה, אף הרואה בעשירי צריכה להיות שומרת אחד עשר, ואף על פי שעשירי אינו ראוי לצירוף שלשה: שאין שנים עשר מצטרף עמהם לזיבה, דהיכא דלא ראתה שלשה רצופין להיות זבה בהנך י"א יום - הוי יום שנים עשר תחלת נדה, והיינו דקאמר רבי יוחנן התם: הלכתא י"א - הלכה אחת נאמרה בו: ליחלק משלפניו; ומאי איהו דלא בעי שימור להיות שומרת שנים עשר נגדו, דהא לאו מימי זיבה הוא, אבל שוה לשלפניו להיות שימור לראיית עשירי, כשם שהעשירי שימור לראיית תשיעי

28. 1 שימור שנים עשר: שהרי אין השנים עשר מימי הזיבה

29. 1 להיות שומרת י"א, דלא נאמרה 'שומרת יום נגד יום' אלא בראויה לצירוף שלשה; הלכך לריש לקיש - שתי הלכות נאמרו ביום אחד עשר ליחלק משאר ימים שלפניו: אחת - שאינו צריך שימור, ואחת - שאין נעשה שימור לראיית עשירי; ואי אפלוג זקן ממרא ורבנן בהלכות אחד עשר כדאיפליגו ריש לקיש ורבי יוחנן - הוי דבר שזדונו כרת: על

- שומרת יום כנגד יום חייב כרת, כדכתיב
(ויקרא טו כה) 'כל ימי זוב טומאה וגו'
 ודרשינן 'ימי' ו'כל ימי'
 30. ↑ ב'אלו הן הנשרפין' פרישית לה, גבי בתו
 מאנוסתו, דמהאי דינא ילפינן, והוא דבר
 שזדונו כרת
31. ↑ דם הירוק הוי דם הנדה
32. ↑ ואם אמר זקן ממרא כעקביא בן מהללאל
 - מייתי לה לחיוב כרת: שפעמים שרואה דם
 הירוק בתחלת נדותה, ולבסוף שני ימים
 רואה דם אדום, ופוסקת, והיא מתחלת
 למנות שבעה ימים מראיית דם ירוק וטובלת
 ומשמשת עם בעלה שני ימים בנדותה, לפי
 שדם הירוק טהור הוא, והיה לה להתחיל
 למנות מראיית דם אדום
33. ↑ דם הבא בשבועיים של נקיבה שהוא
 טמא, ודם הבא לאחר שבועיים שהוא טהור
 - ממעין אחד הוא
34. ↑ כל שבועיים
35. ↑ לאחר שבועיים, וחזרה וטימאתו לאחר
 שכלין ימי טוהר
36. ↑ לאחר שבועיים
37. ↑ ו
38. ↑ וכש
39. ↑ בסוף ימי טוהר
40. ↑ ואמרינן במסכת נדה: מאי בנייהו?
 בשופעת מתוך שבועיים לאחר שבועיים, או
 מתוך שמונים לאחר שמונים: לרב, אף על
 פי שלא פסק מעיינה בתוך שבועיים ויוצא

דם לאחר שבועיים ממנה – טהור; וללוי -
טמא עד שתפסוק שעה, דנימא 'נסתם
הטמא'; והשופעת מתוך שמונים לאחר
שמונים: לרב טמאה ואף על פי שזהו מעין
עצמו של ימי טוהר, וללוי טהורה עד
שיפסוק מעין הטהור ויפתח מעין הטמא;
ואי איפלוג זקן ממרא ורבנן בהא - קאתי
לידי כרת, אי רבנן כרב והוא כלוי איכא כרת
לאחר ימי טוהר, ואי רבנן כלוי והוא כרב:
איכא כרת בתחלת ימי טוהר, דרב לקולא
ולוי לחומרא

41. ↑ כתיב בפרשת זבה באחד עשר יום שבין
גדה לגדה שהם הימים המביאין לידי זיבה:
'ואשה כי יזוב זוב דמה ימים רבים' (ויקרא טו
בה) ותניא בפרק 'בנות כותים' (גדה לו:): 'דמה
מחמת עצמה, ולא מחמת ולד'; מגיד שדם
הקישוי שיצא קודם הולד מחמת צער
הקישוי אינו מביאה לידי זיבה, וכל שכן דם
שלאחר הולד

42. ↑ אבל

43. ↑ אם ראתה שלשה ימים רצופין בהן מתוך
קושי

44. ↑ ושפתה קודם יציאת הולד יום אחד מעת
לעת: ששקטה ונחה מצערה

45. ↑ ואחר כך ילדה

46. ↑ בין מתוך קושי בין מתוך שופי -

47. ↑ לפי שכיון שלאחר שלשה שפתה - איגלאי
מילתא דלאו מחמת ולד אתא, ונעשית בהן
זבה למנות שבעה נקיים, כדין זבה; וכל זמן

- שלא תספור שבעה נקיים - לא יהא דם
 שלה דם טוהר, ואפילו לאחר שבועיים;
 ואחר מלאת שמונים שלה - צריכה שני
 קרבנות: אחד ללידתה ואחד לזיבתה
48. 1 אבל מעת לעת לא חשיב שופי אם שפתה
 משש שעות של שלישי עד שש שעות של
 רביעי, הואיל והוה ליה מקצת קושי ביום
 השופי - לא הוא 'יולדת בזוב'; ורבי אליעזר
 לחומרא ורבי יהושע לקולא, והיינו 'דבר
 שזדונו כרת'
49. 1 ואין אנו חוששין אם לא שפתה מן הדם
50. 1 וכיון דאפיקו הני בי תרי ממונא מהאי
 ויהבו להאי בדינא דידהו, והלך זה וקידש
 אשה באותו ממון - לשמואל מקודשת, לרבי
 אבהו אינה מקודשת, דהוה ליה 'קידשה
 בגזל', וקיימא לן בפ"ב דקידושין (דף נב.) גבי
 מעשה דחמש נשים שנתקדשו בכלכלה:
 קידשה בגזל אינה מקודשת; דהשתא אתי
 לידי כרת אי רבנן כשמואל וזקן ממרא כרבי
 אבהו; ואי נמי רבנן כרבי אבהו וזקן ממרא
 כשמואל אתי לידי כרת: דקא משוי להו
 קידושין, ואי אתי אינש אחרינא לבתר הכי
 וקדשה - מפיק לה מבתרא בלא גט, והוה
 ליה דבר שזדונו כרת בלא עדים ובלא
 התראה, דאי איכא עדים והתראה - הוי
 מיתת בית דין! ואי ליכא לא זה ולא זה - הוי
 כרת
51. 1 במתכוין להרוג את זה והרג את זה

52. [↑](#) גבי נוגף אשה הרה: 'ונתן בפלילים' ([שמות](#))
[כא כב](#)): דמי ולדות
53. [↑](#) ומיחייב ליה רבי ממון ורבנן פטרי;
 וכפלוגתא ב'אלו הן הנשרפין'; ואי תפסו
 יורשין דהרוג ממונא דהורג, ופטר ליה זקן
 ממרא, וקידשו בו את האשה: לרבי
 מקודשת, לרבנן אינה מקודשת! ואי אתי
 איניש אחרינא וקידשה - מקודשת לשני;
 הרי חיוב כרת בדבר
54. [↑](#) ואם הלקוהו שלשה, לרבי ישמעאל חייבין
 לו ממון כשאר חובל בחבירו, ומקדש בו את
 האשה; ולרבנן - בדין הלקוהו, ואם תפס
 ממונו וקידש בו - אינה מקודשת
55. [↑](#) אם זה קדם אם זה קדם
56. [↑](#) כאילו כהה הנגע, דהוי מסימי טהרה
 כשמשתנה הלובן לאחר הסגר; ולרבנן, אם
 נכנס למקדש - חייב כרת, ולרבי יהושע -
 פטור
57. [↑](#) שיעור הנגע כגריס על גריס, וכתיב 'את
 האבנים אשר בהן הנגע': שיהא הנגע על
 שתי אבנים: על כל אחד ואחד שיעור נגע,
 על שני כתלים ובקרן זוית, כגון מקצוע
 דרומית מזרחית אורכו כשני גריסין ורחבו
 כגריס: שיהא בקיר הדרומי גריס וכן בקיר
 המזרחי, והנגע כולו מחובר כאחד
58. [↑](#) דבעי קרן זוית
59. [↑](#) ויקרא יד, לז': וראה את הנגע [## האחד]
 והנה הנגע [## האחד] בקירת הבית

שקערורת ירקרקת או אדמדמת ומראיהן
שפל מן הקיב]

60. [↑](#) ורבנן לא בעו קרן זוית; והיכא דליתיה
בקרן זוית ונכנס בה אדם, ואחר כך נכנס
למקדש, לרבנן חייב כרת, לרבי אלעזר בן
רבי שמעון - פטור

About this digital edition

This e-book comes from the online library [Wikisource](#)^[1]. This multilingual digital library, built by volunteers, is committed to developing a free accessible collection of publications of every kind: novels, poems, magazines, letters...

We distribute our books for free, starting from works not copyrighted or published under a free license. You are free to use our e-books for any purpose (including commercial exploitation), under the terms of the [Creative Commons Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#)^[2] license or, at your choice, those of the [GNU FDL](#)^[3].

Wikisource is constantly looking for new members. During the realization of this book, it's possible that we made some errors. You can report them at [this page](#)^[4].

The following users contributed to this book:

- Testbot

- שולחן עורך

-
1. [↑ https://wikisource.org](https://wikisource.org)
  2. [↑ https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0](https://www.creativecommons.org/licenses/by-sa/3.0)
  3. [↑ https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html](https://www.gnu.org/copyleft/fdl.html)
  4. [↑ https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium](https://wikisource.org/wiki/Wikisource:Scriptorium)